

Inkomens op zwavelzuur

Wie financieel van de overheid afhankelijk is, ervaart tegenwoordig dat elk seizoen wel een aanslag op zijn inkomen wordt gepleegd of beraamd. Deze narigheid begon in de winter van 1983 toen het kabinet-Lubberse een neo-liberale groeistrategie lanceerde, waarin een omvangrijke reallocatie van middelen van de collectieve sector naar de marktsector prioriteit kreeg. De eerste sector zou voortaan worden versterkt met deregulering, lastenverlichting, Holland promotion en, vooral beperking van ingrepen in het overleg over CAO's. De tweede sector zou worden ingekrompen. Consumptieoffers, die traditioneel verbonden zijn met reïndustrialisatie en sanering van openbare financiën, zouden speciaal worden opgebracht door een bevolkingsdeel dat kennelijk in de jaren zestig/zeventig overgecompenseerd was: de ambtenaren, trendvolgers en uitkeringsgerechtigden. De nieuwe regering sloot zelfs niet uit dat van haar natuurlijke machtspositie ten opzichte van deze groepen straks ook een autoritair gebruik zou worden gemaakt.

De wapenfeiten per jaargetijde zijn intussen bekend. Nog in diezelfde winter werkten de ministers zich ongehinderd in. Rietkerk bracht de ambtenarenbonden tot rust met roostervrije dagen en de nobele eed dat het in 1983 bij die ene salarisbevriezing zou blijven. De Koning kreeg wind mee met een stabilisering van minimumloon en sociale uitkeringen en met een centraal accoord over betaalbare arbeidstijdverkortings in de marktsector. Beiden konden zich opmaken voor grote karweien: reductie van het overheidspersoneel, herziening van de wetgeving inzake lonen en uitkeringen. In NRC-Handelsblad maande Ruding de burgers zich braaf aan de regels van het regeeraccoord te houden en verwachtte hij van zijn collega's niet anders.

In de lente doemt de Tegenvaller op, als de Centraal Economische Commissie (CEC) berekent dat in 1983 nog 3 miljard méér moet worden bezuinigd, waaronder een korting van 3 procent op ambtelijke salarissen en uitkeringen. Er volgt een twist over de Voorjaarsnota. Rietkerk zegt toe met de ambtenarenbonden te zullen onderhandelen over een bruto-matiging van 2 procent in ruil voor arbeidsherverdeling. Deze bezuiniging is weliswaar te onzeker om te worden ingeboekt, maar Rietkerk ontdekt ook dat zijn 'move' een stap is op weg naar de nieuwe koppeling, van salarissen en uitkeringen. De Koning is bereid met een uitkeringsverlaging van 2 procent per 1 oktober vooruit te lopen op een waarschijnlijke inkomensmatiging in de CAO's, maar trekt dit plan in, zonder serieuze botsing met oppositie of vakbeweging. Brave Ruding blijft achter met een bezuinigingstotaal van 2 miljard, waar hij 3,5 miljard extra had geëist. Het vooruitschuiven naar het ominieuze 1984 is al begonnen. Menig bewindsman mag dan iets in dit kabinetsberaad hebben verloren, over twee mogelijke winstpunten zijn de coalitiegenoten het toechteens. De vervlechttingsmechanismen tussen lonen in de marktsector enerzijds en salarissen en uitkeringen in de collectieve sector anderzijds zijn verleden tijd. De alom geprezen arbeidstijdverkortings is een tactisch alibi om de inkomens in eigen huis onder druk te zetten.

In de zomer zet het kabinet zich aan de besluitvorming over het budget van 1984. Ruding doet een openingsbod waarin geen vakantieganger erg heeft. Tenminste 12,5 miljard dient te worden bezuinigd: bijna 3 miljard door de departementen en 8 miljard door ambtenaren en uitkeringstrekkers, de Siamese tweeling der

schatkistbewaarders. Het uiteindelijke compromis ligt in de jongste Miljoenennota besloten. In 1984 zal feitelijk 11 miljard worden bezuinigd. 3 miljard wordt gezocht in uitkeringsverlaging, 3 miljard wordt verhaald op de ambtenaren en 1,6 miljard wordt in de wacht gesleept door wijziging van WAO, WWV en ZW. Met het oog op beheersing van de kosten van de Ziektewet zou worden ingegrepen in de CAO's. Van dit voornemen is men intussen teruggeschrokken. Dit alles schreeuwt om wat in de subtropische politiek een hete herfst wordt genoemd. Alarmerende cijfers over verarming van inactieven en over toenemende inkomensverschillen tussen actieven bij de overheid en werkenden in het bedrijfsleven worden ons toegevoegd. Harde acties van het verenigd vakbondsfront en van militante werklozen worden aangekondigd. De cijfers wijzen inderdaad op ongebruikelijke realiteiten. Die acties lopen waarschijnlijk vast op een heersende stemming, die maar met één woord kan worden getypeerd: desoriëntatie.

Er bestaat desoriëntatie bij de regeringspartijen. De twijfel over de zin van de hele affaire spreekt uit het tempo waarin elke kritiek op de haalbaarheid van taakstellingen wordt gesmoord. Per slot van rekening wordt het financieringstekort slechts gestabiliseerd (minus 0.4 procent), zal de lastenverlichting nauwelijks het fraaie effect op particuliere investeringen hebben dat de makers van het regeerakkoord veronderstelden en is er nog geen uitzicht op duurzame groei en industrieel herstel, om van extra arbeidsplaatsen maar te zwijgen. Het CDA heeft van de 'parallele inkomensontwikkeling' de nieuwe hoeksteen van de christelijke beschaving gebakken, maar heeft over de uitwerking van dit idee alleen gemeld dat het koopkrachtécart tussen marktsector en overheid niet meer dan 2,5 procent mag bedragen. De VVD gruwet ervan een verband te leggen tussen werkende ambtenaren en niets presterende uitkeringstrekkers, maar praat het volgende moment over een Machtigingswet waarin dit verband wettelijk wordt vastgelegd. Onderling steggelen christen-democraten en liberalen over de positie van het minimumloon, de vermeende exclusiviteit van kinderbijslag of AOW, de aftopping van de vakantietoeslag van beter betaalde amtenaren, de verlaging van het minimum jeugdloon, de legitimiteit van lastendrukverlaging en over de juiste verhoudingen tussen minimum en 4x-modaal. Ongeveer over alles dus.

De desoriëntatie bij links bestaat reeds langer. De PvdA vertrouwt niet op het alternatief van een algemene geleide inkomenspolitiek. Men is geïmponeerd door de anti-étatistische inslag van de arbeidsverhoudingen en gaat ervan uit dat ook met socialistische politiek de schade voor koopkracht en humeur van de inkomenstrekkenden in de collectieve sector niet veel minder wordt. De afbrokkelende FNV wordt geblokkeerd door vetes tussen ambtenarenbonden en marktsectorbonden en door de spanningen tussen belangenbehartiging en solidariteit. De landelijke demonstratie van 11 juni demonstreerde vooral dat tussen oproer en retoriek teveel interne problemen zijn opgetast om een vuist tegen Den Haag te kunnen ballen.

Ook de economen missen richtingsgevoel. Tekenend is dat de mandarijnen van de CEC zwegen op het kritieke ogenblik dat zij moesten adviseren over de verhouding tussen kostenverlagende salarismatiging en kostenverhogende herbezetting van

arbeidsplaatsen bij de overheid. Meer in het algemeen hebben economen comités hoogstens nog nieuws waarde omdat men zich uitleeft in ritueel debat over de mate van bevoorrechtiging van ambtenaren sinds Toxopeus en aan hanen gevecht over vraagstimulering tegenover kostenbeheersing. Zal de nieuwe Commissie Pakketvergelijking minder zelfgenoegzaam zijn?

Deze desoriëntatie in alle linies heeft alles te maken met de kern van de neo-liberale groeistrategie, die ondanks alle tegenspraak en wankelmoedigheid (die het kabinet-Lubbers sinds zijn vliegende start zo kenmerken) wordt voortgezet: het streven naar onafhankelijkheid van de maatschappelijke instellingen én van de overheid zelf. Iedereen moet wennen aan de inkomenspolitieke gevolgen hiervan. Niemand vond tot dusverre de sleutel die deze dissonanten opheft.

J. W. de Beus